

Van monoboeren naar multiboeren

De Europese Unie bouwt agrarische subsidies en marktbescherming af ten behoeve van een vrijere wereldhandel. Kan de Nederlandse landbouw zich handhaven op de wereldmarkt?

Sinds 1980 is het aantal boerenbedrijven afgenomen van 145 duizend tot 97 duizend in 1999. Tegelijkertijd is de gemiddelde leeftijd van de boeren gestegen van 50 tot 53 jaar. Boeren vergrijzen dus. Het aandeel boeren in de leeftijdsgroep tot 40 jaar (40-minners) en van 40 tot 55 jaar daalt sterker dan het aandeel oudere boeren (55-plus).

De afname in de jongere leeftijdsgroepen kan worden verklaard uit een combinatie van uitstroom naar werk buiten de landbouw, minder instroom en minder doorstroom (van 40-minners naar 40- tot 55-jarigen). Het aantal 55-plussers is niet in aantal afgenomen. Blijkbaar is hier de uitstroom door bedrijfsoverdracht of bedrijfsbeëindiging evenzeer afgenomen als de doorstroom vanuit de groep 40- tot 55-jarigen. Veel 55-plussers zijn dus blijven doorboeren.

Uitstromers

De 40-minners hadden hun afname in aantal kunnen compenseren door het meeste land van de uitstromers over te nemen en zo meer schaal te vergroten dan de 55-plussers. Dit is ze niet gelukt. Zelfs de schaalvergroting van de 40- tot 55-jarigen hebben ze niet kunnen bijbenen. In geval van een kansrijke sector mocht het tegendeel worden verwacht. Wellicht wilden de 40-minners verdergaan in schaalvergroting, maar durfden ze het risico niet te nemen of konden ze geen financiers vinden die het risico aandurfden. Omdat de 55-plussers niet in aantal zijn afgenomen en door de jaren heen ook een grotere bedrijfs-schaal hebben verkregen, hebben ze meer land in gebruik gekregen ten koste van de jongeren.

Strengere milieunormen

Worden de EU-subsidies en marktbescherming verder afgebouwd, dan krijgen de boeren nog lagere prijzen voor de producten en dus

nog minder inkomsten, tenzij ze de bedrijfs-schaal vergroten of het landgebruik intensiveren. Omdat de jongere boeren al niet voldoende de schaal weten te vergroten mét subsidies en marktbescherming zal hen dat zeker niet lukken zonder deze steun, temeer daar de productiekosten blijven toenemen.

Intensivering van de productie stuit op steeds strengere milieunormen. Bovendien zal de afbouw van de marktbescherming de boeren blootstellen aan scherpe buitenlandse concurrentie. In het buitenland is de arbeidsmarkt meestal minder krap en is er minder gebrek aan land, zodat arbeid en land minder kosten. Daarom zijn de bedrijven van buitenlandse melkveehouders en akkerbouwers meestal ook minder geïntensiveerd en worden ze minder beperkt door strenge Europese milieunormen. De meeste buitenlandse concurrenten zijn dus wél in staat tot schaalvergroting en intensivering ter compensatie van steeds lagere prijzen op de wereldmarkt.

Optimisme

Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij blijft optimistisch over de kansen van de Nederlandse boeren gezien hun tot nu toe getoonde vermogen om steeds weer te vernieuwen en de efficiëntie te verhogen. Maar het is onwaarschijnlijk dat de steeds grijzere Nederlandse boeren hun hogere kosten aan arbeid en land kunnen compenseren met kennis en technologie. Door afbouw van subsidies en marktbescherming zullen onze melkveehouders en akkerbouwers sneller uitsterven. Dit kan alleen worden verhinderd als de overgebleven 65 duizend melkveehouders en akkerbouwers kunnen worden bewogen over te gaan van voedselproductie (monoboeren) op diensten voor de collectieve functies (multiboeren).

Agro-historische landschappen

Nu nog domineren melkveehouders en akkerbouwers het platteland met hun 1,8 miljoen ha. aan open, rustige en stille landerijen. Zo bieden ze samen met de 0,5 miljoen ha. aan natuur en bos het nodige tegenwicht voor de oprukkende en steeds drukkere woon- en werkgebieden. Streekplannen en bestemmingsplannen ondersteunen hierbij. Toch kan de overheid nu al niet verhinderen dat het platteland geleidelijk versnipperd en bebouwd raakt. Daarom zal het sneller verstedelijken als de traditionele boeren of hun erfgenamen het land moeten verkopen. Meestal zullen de kopers private partijen zijn, zoals beleggingsmaatschappijen, projectontwikkelaars, niet-agrarische bedrijven en vermogende burgers. De overheden kunnen dit niet verhinderen tenzij ze gebieden aanwijzen voor natuur- of stadsontwikkeling. Het uitsterven van de boeren zal dus gepaard gaan met aantasting van de agrohistorische landschappen, erkende en gewaardeerde delen van het nationale erfgoed. Het zal ook gepaard gaan met aantasting van collectief waardevolle functies zoals natuur, leefomgeving en waterberging en -winning. Voor deze functies is weinig land gereserveerd, zodat ze sterk afhankelijk zijn van medegebruik van landerijen.

Opkoop en beheer

Wil men de 1,8 miljoen ha. gras- en bouwland behouden voor de collectieve functies, dan moeten de verantwoordelijke overheden en organisaties het land opkopen of de boeren helpen overleven door het medegebruik voldeende te belonen. Grootschalige opkoop van agrarisch land voor de collectieve functies lijkt echter nauwelijks haalbaar. De politieke animo om geld uit te trekken voor opkoop én beheer beperkt zich tot zo'n 250 duizend ha. voor afronding van de Ecologische Hoofd Structuur tegen 2020. Daarbij komt wellicht nog 60 duizend ha. voor waterberging en 150 duizend ha. voor uitbreiding van woon- en werkgebieden en infrastructuur.

Collectieve functies

Het is echter lang niet zeker dat de voorgenomen 310 duizend ha. voor de Ecologische Hoofd Structuur en water kunnen worden ver-

worven. Want de boeren houden het land liever in gebruik zolang de grondprijzen stijgen. Als zij uiteindelijk verkopen, is het aan de hoogste bidder en dat is zelden de overheid. Het meest haalbaar lijkt dus het belonen van boeren voor medegebruik van hun land. De grootste kansen liggen in de gebieden die voor meerdere collectieve functies van belang zijn. Dit zijn de zogeheten Open, Rustige en Stille gebieden in de mazen van de hoofdinfrastructuur. Die is inmiddels zo sterk uitgebouwd dat genoemde gebieden nog maar de helft van het platteland beslaan. Hier kunnen de verantwoordelijke overheden desgewenst de beloningen voor diverse collectieve functies combineren tot een zo aantrekkelijke biedprijs dat die de aanwezige boeren kan verleiden tot gezamenlijke plattelandsdiensten.

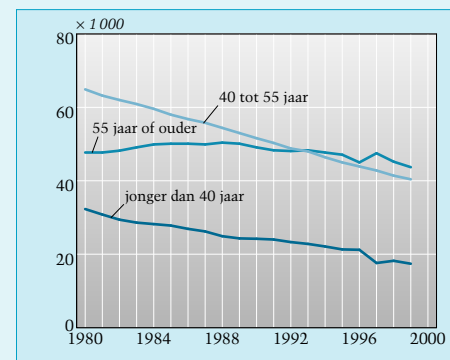
Multifunctioneel land

Gebiedsgewijze levering van diensten is aantrekkelijk voor de oudere melkveehouders en akkerbouwers. Want landschaps-, natuur-, recreatie- en waterdiensten vereisen extensivering van het landgebruik en dat komt goed uit als de jaren beginnen te tellen. Wat nog gedaan moet worden, kan worden uitbesteed aan jongere boeren en loonbedrijven. Omschakeling van intensief monoboeren naar extensief multiboeren is ook aantrekkelijk voor de jongeren die het agrarisch bedrijf wel willen voortzetten, mits ze dat maar kunnen combineren met een baan elders. Naarmate het multiboeren economisch en arbeidstechnisch aantrekkelijk wordt, kunnen meer oudere én jongere boeren ervan worden weerhouden hun land aan particulieren te verkopen en zo het agrohistorisch landschap en de daaraan verbonden functies prijs te geven. Door extensivering is het bovendien mogelijk de agrarische producten onder een keurmerk tegen een hogere prijs af te zetten dan de wereldmarktprijs.

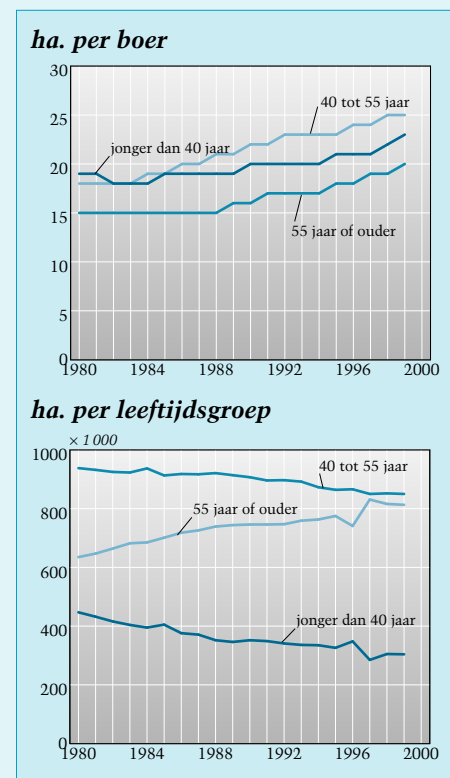
Samenwerken

Boeren zullen in gebiedsverband moeten samenwerken. Welke combinaties nodig zijn en op welke schaal hangt af van de vragers van de diensten: rijks-, provinciale en gemeentelijke overheden, waterschappen en waterbedrijven. Alleen als de boeren in de

Boeren naar leeftijd

Schaalvergroting

open, rustige en stille gebieden bereid zijn tot een duurzaam contract voor de levering van het gevraagde dienstenpakket kan van echt succesvol multiboeren sprake zijn. ◀

*Pieter Vereijken en Waldo de Boer
(Plant Research International van
Wageningen Universiteit en
Research Centrum)*

Een uitvoeriger versie van deze bijdrage verscheen in *ESB* van 15 december 2000 onder de titel 'Multiboeren versus verstedelijking?'